

5. Клименко Н. Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія [Електронний ресурс] / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. – Режим доступу: http://lib.movahistory.org.ua/Dynamichni_procesy.pdf
6. Нові слова та значення : словник / [уклали: Л. В. Туровська, Л. М. Василькова]. – К. : Довіра, 2009. – 271 с.
7. Прокутина Е. В. Языковая игра как способ образования нестандартной лексики русского языка на базе английских заимствований [Електронний ресурс] / Е. В. Прокутина // Вестник Челябинского государственного университета. Серия «Филология. Искусствоведение». Вып. 41. – 2009. – № 7 (188). – С. 123–127. – Режим доступу: <http://www.lib.csu.ru/vch/188/024.pdf>

Слобода Наталья. Специфика языковой игры в графически неадаптированных англицизмах. В статье рассматриваются графически неадаптированные англицизмы, которые используются в названиях и рекламе украинских организаций для создания языковой игры. Охарактеризованы графические средства, за счет использования которых достигается этот эффект (выделение частей названия цветом, шрифтом, видоизменение написания, сочетание кириллической и латинской графики). В преимущественной части анализируемых названий выделены две части, которым придается дополнительное значение. Установлено, что лексические значения, которые участвуют в языковой игре, вызывают ассоциации одновременно с английской и украинской (или русской) лексемами за счет их фонетического подобия. Выяснено, что языковая игра в графически неадаптированных англицизмах активизирует внимание и языковые знания реципиентов, однако вызывает смешивание разных языковых кодов и, как следствие, варианты понимания названий.

Ключевые слова: заимствование, графически неадаптированный англицизм, языковая игра, дополнительная семантизация, графические средства.

Sloboda Natalia. Specifics of Language Play in Graphically Non-adapted Anglicisms. The article deals with graphically non-adapted Anglicisms used in names and advertising of Ukrainian organizations for creating of language play. Graphical means are characterized owing to which this effect is achieved (marking out parts of a name by colour, type, modification of spelling, combination of Cyrillic and Roman graphics). In majority of analyzed names two parts are marked out, which are given additional meaning. It is determined that lexical meanings participating in language play provoke associations with English and Ukrainian (or Russian) lexemes simultaneously owing to their phonetic likeness. It is ascertained that language play in graphically non-adapted Anglicisms makes recipients' attention and language knowledge more active, however it provokes mixing of language codes and consequently variants of understanding of names.

Key words: borrowing, graphically non-adapted Anglicism, language play, additional semantization, graphical means.

УДК 81'35:811.162.1

Наталія Совтис

Система вокалізму та консонантизму Л. Е. Венглінського з погляду її унормованості порівняно з польською мовою XIX ст.

У статті розглянуто систему вокалізму та консонантизму Л. Е. Венглінського на матеріалі польськомовних текстів. Спираючись на добір графічних засобів, а особливо певну послідовність або непослідовність під час їх добору, порівняно з орфографічними рекомендаціями граматик XIX ст., зроблено певні спостереження про існування в мові Л. Е. Венглінського діалектних та архаїчних явищ. Значну увагу приділено впливу української мови на систему вокалізму та консонантизму Л. Е. Венглінського.

Ключові слова: вокалізм, консонантизм, білінгвізм, архаїзм, орфографія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Сучасні дослідження проблеми двомовності неодноразово підтверджують складність і неоднозначність цього поняття. Ґрунтовний аналіз мовних явищ в умовах полілінгвізму дає можливість не тільки встановити межі його поширення і взаємодії, але також прослідкувати характер мовних змін на різних рівнях у сфері контактування. Такою територією в XIX ст. стає українсько-польське погра-

ниччя, тобто землі Правобережної України, де спостерігаємо взаємопроникнення і нашарування української та польської мов не лише в діалектних системах, а й на рівні літературних мов.

Саме тому на особливу увагу заслуговує творчість письменників українсько-польського пограниччя, яка відбиває загальні тенденції розвитку обох мов зазначеного періоду та надає багатий матеріал для дослідження міжмовних взаємодій. Свої дослідження мовотворчості присвячували такі українські та польські лінгвісти, як А. Фредро [14], Ю. Словацький [5; 8], Т. Т. Єж [6], Т. Падура [11] та ін.

До поетів, які писали свої твори українською та польською мовами, належить Л. Е. Венглінський (1827–1905 рр.).

Мета нашої статті – дослідити графічні засоби польськомовних текстів, які віддзеркалюють вимову поета і відображають україномовні впливи. Матеріалом нашого дослідження слугувала збірка «Plewa i ziarno», видана 1985 р. у Кракові [13].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Л. Е. Венглінський видав україномовні твори, написані латиницею: три збірки «Лучи», «Оман» та «Русалка», що мали спільну назву «Новыи поэзии малоруски», збірки «Звуки од наших сел і нив» (I і II том) та «Гіркий сміх. Казки й образки з життя в Галичині», про які згадує І. Франко: «...Про час його родження, життя та виховання не знаємо нічого. Свою письменницьку діяльність він розпочав ще 1848 р. польськими та руськими віршиками, а в р. 1858 розвинув досить велику плодючість, випустивши окремими книжками три збірки поезій під заголовком “Łuczy” (в трьох частинах), “Oman” і “Rusałka”, які всі автор уважав одною цілістю, додавши до них спільний словарець менше вживаних руських слів... Майже десять літ пізніше, здається в р. 1896, мав я нагоду особисто познайомитися з тим письменником, який відвідав мене в моїм помешканні... Від нього я довідався, що він віддавна живе при дворі властителя Єзуполя гр. Войтіха Дзедушицького, не маючи там ніякого особливого заняття і маючи досить вільного часу для літературної праці» [2, с. 630]. Крім того, автор написав польські книжки: «Pieśni od znoju i z boju», «Echo z–za Tatr i Karpat», «Snopek z niw sławiańskich i obcych», «Echo z ziemi łez i krwi i parallela historyczna», «Migotki», «Plewa i ziarno», «Dźwięki z polskich siół i pól».

Як складалося життя поета, можна також довідатися, а іноді й здогадатися з передмов до збірок і з самих творів. У передмові до збірки «Snopek z niw sławiańskich i obcych» Л. Е. Венглінський пише, що народився і виховувався на прекрасному березі Дністра, а руське село від дитинства стало для нього ідеалом краси. Далі вказує, що довелося прожити кілька років у «чужій стороні» (як свідчить україномовна творчість, такою стороною, очевидно, була Волинь), а згодом доля його закинула до «підгорян», де він познайомився із місцевими звичаями, обрядами, віруваннями та фольклором [1, с. 8].

На особливу увагу заслуговує проблема мовної ієрархії та цінності поета, який уважав своєю батьківщиною Наддністрянщину, що входила протягом тривалого часу до складу Польщі. Свої україномовні твори писав наддністрянським діалектом, а твори, написані польською мовою, переважно відображали правописні норми польської літературної мови того часу.

З огляду на час появи, неодноразове редагування автором і видавцями творів згідно з тогочасними орфографічними правилами, завжди важко говорити про особливості вимови автора. Спираючись на добір графічних засобів, а особливо певну послідовність або непослідовність під час їх добору, порівняно з орфографічними рекомендаціями граматик XIX ст., можна зробити спостереження про існування в мові Л. Е. Венглінського певних діалектних та архаїчних явищ.

З огляду на відсутність послідовності у використанні літери *é*, прийнято вважати, що послаблення відмінності у вимові *é* і *e* існувало вже з XVIII ст. [3, с. 50]. Однак процес уподібнення у вимові *é* і *e* відбувався протягом тривалого часу і континуанти *é* у вигляді *i*, у збереглися в загальнопольській мові до кінця XIX ст. [12, с. 58], до того ж вживання *i* (*y*) на місці *é* не набуло значного поширення як у випадку з *u* на місці *ó*, а вживання *é* мало переважно морфологічну сферу використання [3, с. 51]. У літературну польську мову знак *é* увійшов завдяки О. Копчинському, який у граматиках детально описав принципи його використання; незважаючи на поради О. Копчинського та інших мовознавців, у багатьох літературних джерелах спостерігаємо або повністю відсутній знак *é*, або використаний у різних позиціях без будь-яких правил на розсуд автора.

Л. Е. Венглінський у своїх творах використовував знак *é* досить послідовно, особливо в морфологічних позиціях, рекомендованих О. Копчинським. Насамперед, у позиції перед *j* у закінченнях

прикметників жіночого роду родового відмінка однини (*do piersi skamieniałej, natury człowieka, narodowej cnoty*), місцевого та давального відмінків однини (*na obcej ziemi, w kłamanej szacie*), а також в аналогічних формах займенників (*z moją sercem, dla każdej jest miejsce, do innej chodził, takiej brak dziewczyny*), однак серед займенників фіксуються поодинокі форми з *e*: *w tej ziemi*. Як додатковий морфологічний показник *é* використовується також в афіксі *-éj* у ступенях порівняння прислівників: *lepiej, szczególniej, skórej, najboleszniej*. Морфологічної функції згідно із загальною тенденцією до семантизації закінчень набуває *é* в орудному та місцевому однини середнього роду (*tém życiem pełném, smutném żniwie*). Засвідчуємо також *é* в коренях деяких іменників: *dziewczę, biéda, grzech, chléb*. На нашу думку, використання в цих словах зумовлене не фонетичними засадами, а частотністю і традицією вживання [3, с. 63]. У дієсловах Л. Е. Венглінський вживає *é* непослідовно, напр., *stalém*, але *wiedzieć, mieć* замість рекомендованих О. Копчинським *wiedziéć, miéć*. Фіксуємо також непослідовність щодо *nié* перед *m*: *niéma – niema*. Використання *é* у творах Л. Е. Венглінського підтверджують слова А. Малецького про збереження звуженого *é* на Галичині [10, I, с. 44]. Аналізуючи мову творів Т. Падури, О. Остапчук стверджує, що послідовне використання *é* в текстах засвідчує, що *é* не було для т. зв. кресів «мертвим морфологічним архаїзмом», оскільки могло спиратися на архаїчну вимову звуженого голосного наближеного до *i*, принаймні в деяких фонетичних позиціях [11, с. 304]. Звідси, як наслідок, вживання *i* (*y*) в коренях замість *é*.

Замінне використання *y/e* в літературних творах віддзеркалює поширене на південно-східних окраїнних територіях Польщі того часу наближення артикуляції *e* до *i* (*y*), а також існування позиції нейтралізації для цих голосних у ненаголошеному складі. Це явище можна пояснити впливом фонетики української мови. Такі форми спостерігаємо в мові творів А. Фредра [14, с. 68], Т. Т. Єж [6, с. 118], Т. Падури [11, с. 304]. У текстах Л. Е. Венглінського знаходимо приклад вживання *y* замість *e* в інфінітиві *patrzeć*.

Використання літер *ó / u, u / o, o / ó*. Щодо вимови в XIX ст. *ó* немає цілковитої впевненості. А. Малецький, А. Кринський стверджували, що вимова *ó* нічим не відрізняється від *u* [10, II, с. 518; 9, с. 16]. На думку І. Баєрової, зрівняння у вимові *ó* та *u* у т. зв. культурному діалекті було доконаним фактом [4, с. 71]. Літера *ó*, що швидко поширилася в другій половині XVIII ст., знайшла своє місце в польському алфавіті завдяки О. Копчинському. Використання цієї літери стає обов'язковою нормою протягом усього XIX, ст., цьому явищу не перешкоджає відсутність чітко сформульованих правил, що призводить до відхилень у використанні т. зв. кресок. Із другої половини XIX ст. у рекомендаціях щодо написання *ó, u* переважають морфологічні критерії і як доповнення фонетичні критерії. Л. Е. Венглінський використовує *ó/u* у своїх текстах згідно із загальнопольським процесом уподібнення у вимові *ó* і *u*, що відображається через непослідовність у графічних знаках: *chur*. У творах поета фіксуємо непослідовність *o* і *ó* (*u* як відповідника у вимові), що було поширеним явищем у XIX ст. [4, с. 80]: *zieleń spodniczki, w dzióbie, dóm*, а також паралельні форми: *przyjaciól/przyjaciół*. Варіативність у використанні *ó/u, u/o, o/ó* у письменників, які походили з окраїнних територій, І. Баєрова пояснювала як периферійний архаїзм, який підтримувався «руськими» діалектами [3, с. 220]. На увагу заслуговує факт відсутності в текстах збірки в переднаголошеному складі *u* на місці *o* як ознаки звуження *o* в цій позиції, що традиційно трактують як одну з характерних рис фонетики т. зв. кресів. Такі приклади зафіксували В. Дорошевський, аналізуючи мову творів Т. Т. Єжа; Б. Залеський у дослідженні про мову творів А. Фредра та О. Остапчук у праці про польську мову у творах Т. Падури [6, с. 118; 14, с. 84; 11, 304]. Можливо, відсутність цього явища у Л. Е. Венглінського можна пояснити ретельною редакторською правкою.

Носові голосні в текстах Л. Е. Венглінський переважно використовує відповідно до загальнопольських орфографічних норм того часу. Відсутність будь-яких додаткових знаків та буквосполучень, які б передавали вимову носових звуків, згідно із загальною тенденцією занепаду фонетичного написання, що фіксувалася з XVIII ст. [3, с. 29], засвідчує, що Л. Е. Венглінський та його редактор свідомо їх уникали як застаріле та вже й ненормативне явище. У Л. Е. Венглінського, як і в Т. Падури та А. Фредра [11, 304; 3, с. 68] спостерігаємо поодинокі приклади використання *e* замість *ę* у кінці слова, що було характерним явищем для східних окраїнних польських земель, яке виникло під впливом української мови: *nosze*. У збірці поета нотуємо один приклад написання *a* замість *ą*: *obrona wszelka marna*.

Використання літер *l* та *l* переважно відбувається згідно з правописними нормами того часу. Нам вдалося зафіксувати кілька прикладів, що свідчать про коливання в опозиції *l* та *l*: *Baltyk – Baltyk, falmi – falami*. На думку Я. Залеського, непослідовне використання цих літер у творах А. Фредра свідчить про «руський» вплив на фонетику письменника [14, с. 166].

Українським впливом можна також пояснити тенденцію до заміни поетом *ź, ć, ś* на тверді приголосні *z, c, s*: *ludźmi, spiew, spi*. Це явище було характерним для поетів XIX ст., які походили з окраїнних українських територій [6, с. 120]. Під впливом фонетики української мови відбувалося послаблення опозиції між м'якими середньоязиковими, передньоязиковими ясенними і зубними: *rószczka – różdźka*. Варто зазначити, що в XIX ст. принцип вживання цих літер дещо відрізнявся від сучасних норм, отже, це явище можемо вважати як своєрідний графічний архаїзм, наприклад, лексеми *zamezcie, władzca*, які використовує поет, В. Дорошевський відносить до застарілих слів [7].

Передача дзвінких і глухих приголосних переважно відбувається згідно з тогочасними правилами. Однак деякі приклади свідчать про відхилення від норм і написання згідно з фонетичним правописом, поширеним на т. зв. кресах іще в XIX ст. [3, с. 9]: *proźba – prośba*.

Наслідки складності використання в загальнопольській мові XIX ст. *ch, h, g* спостерігаємо в текстах поета. На увагу заслуговує наявність значної кількості слів, переважно запозичених з української мови з *h*: *horda, hultaj, kurhan, halas, holota, hoży, hulaszczy, hulać, wahać się*, що свідчить про існування у вимові задньоязикового *h*, подібного до українського *z*, його глухий відповідник – *ch*. Про відсутність у вимові чіткого розрізнення *ch, h, g* засвідчують приклади: *Czernichów – rod Czernigowem, Galicz – Halicz*. Аналогічне явище спостерігаємо у Я. Залеського, який аналізує мову творів А. Фредра [14, с. 162].

Висновки. Подані приклади графічних засобів польськомовних текстів указують на вплив української мови на систему вокалізму та консонантизму поета. Проведені аналогії в текстах інших письменників XIX ст., які походили з етнічних українських територій, підтверджують широке застосування та вплив т. зв. кресового діалекту на літературну мову зазначеного періоду. Засвідчені архаїзми для сучасників Л. Е. Венглінського були менш відчутні. Щоб відповісти на питання національної та мовної ідентифікації, цінності і відношення польської та української мов у мовотворчості автора, слід здійснити дослідження всього літературного доробку Л. Е. Венглінського.

Джерела та література

1. Венглінський Лев. Твори : у 2-х т. Т. 1: Вибрані поезії українською мовою / Л. Венглінський. – К. : Ун-т «Україна», 2011. – 800 с.
2. Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Франко. – Т. 47. – К. : Наук. думка, 1986.
3. Bajerowa I. Kształtowanie się systemu polskiego języka literackiego w XVIII wieku / I. Bajerowa. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków, 1964.
4. Bajerowa I. Polski jezyk ogólny XIX wieku. Stan i ewolucja. T.1. : Fonetyka / I. Bajerowa. – Katowice, 1986. – 176 s.
5. Boleski A. Słownictwo Juliusza Słowackiego (1825–1849) / A. Boleski. – Łódź, 1956. – 246 s.
6. Doroszewski W. Język Teodora Tomasza Jeża (Zygmunta Miłkowskiego) / W. Doroszewski. – Warszawa, 1949. – 417 s.
7. Doroszewski W. Słownik języka polskiego / [pod red. W. Doroszewskiego]. – Warszawa : PWN, 2000. – Przedruk elektroniczny.
8. Jurkowski M. Ukrainizmy w języku Juliusza Słowackiego / M. Jurkowski // Z dziejów stosunków literackich polsko-ukraińskich. – Wrocław : PAN, 1974. – S. 105–135.
9. Kryński A. Gramatyka języka polskiego / A. Kryński. – Warszawa, 1897.
10. Małeckie A. Gramatyka historyczno-porównawcza języka polskiego. T. 1–2 / A. Małeckie. – Lwów, 1879.
11. Ostapczuk O. Polszczyzna w warunkach dwujęzyczności: język polski w dorobku literackim Tymka Padury (połowa XIX w.) / O. Ostapczuk // Dawna i współczesna polszczyzna na kresach: Studia nad polszczyzną kresową. – Т. XI. / Pod red. J. Riegera. – Warszawa, 2004. – S. 297–321.
12. Strutyński J. Elementy gramatyki historycznej języka polskiego / J. Strutyński : Wyd. T. Strutyński, 1997. – 209 s.
13. Węgliński L. Plewa i Ziarno / L. Węgliński. – Kraków, 1885. – 373 s.
14. Zaleski J. Język Aleksandra Fredry / J. Zaleski. – Wrocław, Warszawa, Kraków : PAN, 1969. – 186 s.

Совтыс Наталия. Система вокалізма и консонантизма Л. Е. Венглінського с точки зрения ее нормативности в сравнении с польским языком XIX в. В статье рассмотрена система вокалізма и консонантизма Л. Е. Венглінського на материале польскоязычных текстов. Опираясь на подбор графических средств, а особенно определенную последовательность или непоследовательность при их отборе по сравнению с

орфографическими рекомендациями грамматик XIX в., сделаны определенные наблюдения о существовании в языке Л. Е. Венглинского диалектных и архаических явлений. Значительное внимание посвящено влиянию украинского языка на систему вокализма и консонантизма Л. Е. Венглинского.

Ключевые слова: вокализм, консонантизм, билингвизм, архаизм, орфография.

Sovtys Natalia. Lev Venglinskii's Vowel and Consonant Systems from the Point of View of their Normativity in Comparison with the General-polish Language of the Second Half of the XIX Century. The article analyses Lev Venglinskii's vowel and consonant systems on the basis of polish language texts. Relying on the selection of graphic tools and particularly on the determined sequence or inconsequence during the process of their selection, as compared with the spelling recommendations of grammar books of the XIX century, certain observations are made about the existence of dialect and archaic phenomena in Lev Venglinskii's language. Significant attention is devoted to the influence of Ukrainian language on Lev Venglinskii's vowel and consonant systems.

Key words: vowel, consonant, bilingualism, archaic spelling, orthography.

Стаття надійшла до редколегії
15.05.2013 р.

УДК 81'367.3.6/37

Микола Степаненко

Метонімічний простір як синтаксичне явище

Статтю присвячено дослідженню валентної природи речень структурної схеми Sub+Praed(Vf)+Adv loc із погляду їхнього формально-граматичного вираження й семантичного наповнення. Обґрунтовано засади виокремлення в семантико-синтаксичній сфері локативної детермінації диференційованого значення «метонімічний простір», схарактеризовано мовні засоби реалізації його у вигляді структурних субмоделей, проаналізовано специфіку властивої їм внутрішньої системної організації, представлено лексико-семантичну будову заповнювачів предикатної, правобічної, а почасти й лівобічної позицій, з'ясовано механізм формування просторово-метонімічних номінацій, утворених за моделлю «людина [конкретний предмет, речовина, споруда, природне явище, дія, поняття] → локативний орієнтир».

Ключові слова: локативність, метонімічний простір, диференційоване локативне значення, префіксально-прийменникова кореляція, метонімічний перенос.

Постановка наукової проблеми та її значення. Новим етапом у розвитку синтаксичної теорії став аналіз речення як багатомірної одиниці, у складі якої виокремлено формально-граматичний, семантико-синтаксичний та комунікативний рівні. Вони однаковою мірою важливі для речення, діють не ізольовано, а в органічній єдності. Пропоновану розвідку присвячено такій важливій проблемі, як взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності у структурі речень із локативними поширювачами-репрезентантами семантики «метонімічний простір».

Аналіз досліджень цієї проблеми. Особливості формально-граматичної і семантичної будови речення були об'єктом дослідження багатьох мовознавців: О. О. Потебні, Є. К. Тимченка, Л. А. Булаховського, О. С. Мельничука, І. Р. Вихованця, А. П. Грищенка, А. П. Загнітка, Н. В. Гуйванюк, Н. Л. Іваницької, М. Я. Плющ, М. В. Мірченка та ін. Вибір теми зумовлений тим, що в мовознавчих студіях синтаксичні конструкції, про які йдеться, обійдено увагою.

Мета і завдання статті – обґрунтувати критерії диференційованого значення «метонімічний простір» й мовні засоби вираження його на рівні речень із предикатною, правобічною та лівобічною позиціями.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Диференційоване значення «метонімічний простір» є одним із конкретних реалізаторів інваріантної семантики «носії процесуальної ознаки+процесуальна ознака+просторові межі реалізації процесуальної ознаки», яку передають речення валентної схеми Sub+Praed(Vf)+Adv loc. Утворення його являє собою «складний семантичний процес, при якому форма мовної одиниці або оформлення